

MLADI INTELEKTUALAC DANAS

Temu o kojoj ću govoriti izmislili su organizatori ovog sestrata. Iako sam pristao da govorim o mladom intelektualcu danas, dakle, supotpisao odgovornost za dnevni red ovog skupa, još uvek, posle dva meseca razmišljanja, nisam uveren — da je dobro da teme na skupovima mladih ljudi, recimo i mladih intelektualaca (iako me podilazi mala jeza od tog termina) budu ovako akademski formulisane, sa tim neizbežnim mirisom knjiške missonosti koju nosi svaka upotreba kategorija.

Prvo: mladi.

Mladost kao biološko — istorijska činjenica često se neophrvano bogati nekim, kao automat-ski iz nje proizlazećim, socijalnim vrtnama kao što su: progresivnost, aktivizam, veći stepen poleta, kritičnosti, potrebe za promenom, hrabrosti.

Bilo bi zaista dobro kada bi bogata biološka energija, sloboda od negativnih iskustava i sve drugo što mladost prirodno poseduje dobijalo i svoj prirodni nastavak u društvenom aktivitetu, avangardističkom angažovanju, svežem i prodornijem mišljenju. Baš mi, međutim, imamo priliku često da osetimo koliko među najstarijim ljudima ove zemlje ima više mladosti, samosvesti, hrabrosti i kritičnosti i drugih osobina koje se pridaju mladima, nego što toga ima među mnogim našim vršnjacima.

Drugo: intelektualac.

Pokušao sam tražeći bliže odredbe ovoga pojma da podjem od onoga što se pod tim pojmom podrazumeva u svakodnevnom govoru i vrlo brzo zaključio spisak: pod „intelektualcem“ podrazumevaju se oni koji su svršili velike škole, „intelektualci“ to su oni sušičavi moljci koji trunu po arhivama i bibliotekama (ali znaju recimo grčki) i svi oni kafanski stratezi koji uz upotrebu stranih reči ispredaju svake godine nove, uvek iste, teorije života, uspeha i sudbine čovečanstva.

Kad pogledaš ko se sve busa u prsa sa „mi intelektualci“ — odmah vidiš da taj pojam kod nas još uvek nije daleko od „mi gospoda“.

Ovakvo shvatanje nije svojina samo primitivnijih obrazovanih malovarošana školovanih uz krvav novac oca — seljaka.

Na jedan od najjednostavnijih psiholoških testova — Draw a Person — nacrtajte osobu, mnogi ljudi nacrtaju samo — glavu. Da li je samo glava — čovek? I da li je intelektualac — samo glava? Mnogi eto, ne angažujući svest, tako misle. Od jabučice a naročito od pupka naniže kao da se prostire životinjska oblast, ne humano ljudsko telo sa svojim neintelektualnim prohtevima.

Dakle, razmatrajući temu: ŠTA JE TO INTELEKTUALAC? dolazimo do teme INTELEKTUALAC KAO PSIHOGENA DEFORMACIJA COVEKA!

Tražeći razloge i ekonomsko-socijalne korene ovome, naći ćemo ih u još uvek tvrdo važećoj (da li ponegde tek malo napukloj?) podeli rada po kojoj jedni kopaju a drugi misle, po kojoj intelektualne poslove kao što su kulturni aktivitet, planiranje, rukovodjenje, odlučivanje, obavljaju posebne profesije čvrsto zatvorene u same sebe.

Ipak, neko nas spasava iz čorokakata u koji smo stigli vodjenim akademski formulisanom temom: Seku Ture, jedan od najumnijih ljudi našeg vremena izrekao je nedavno iznenadujuću i prijatnu misao o tome šta je pravi intelektualac: ne onaj ko je školujući se izgubio svaku vezu sa životom svoga naroda, INTELEKTUALCEM SE MOŽE SMATRA-

TI SAMO ONAJ ČOVEK, ZENA I DETE koji se u situaciji u kojoj se nadju — zrelo ponašaju.

Ako intelektualnu svest kako se ona manifestuje kod ljudi oko nas podvrgnemo preispitivanju uz pomoć kriterijuma koji nam pruža prvi intelektualac crnog kontinenta: KAKAV JE TAJ ČOVEK U AKCIJI, dakle ONDA KADA TREBA DONOSITI ODLUKE, moraćemo ako nastavimo da se krećemo među univerzitetski obrazovanim ljudima, poduže da hodamo sa svojim fenjerom bez mnogo uspeha. Da nas, ako samo malo krenemo ka praktičnom životu (Raša Popov i ja baš smo se vratili sa jednog takvog puta — u privrednu), obasja istinska svetlost intelekta u akciji koji poseduju brojni radnici — aktivisti, ljudi sa manjkavim klasičnim obrazovanjem, ljudi koji često ne umeju da se lepo izraze, ali koji misle i osećaju istovremeno, misle i osećaju kreativno i nalaze se uvek u samom srcu problema.

Znam da ovakve teze mogu da zvuče servilno i podanički pošto živimo u zemlji u kojoj ti ljudi drže vlast, znam takođe da me je u susretu sa pravim, proizvodnim radnikom često bilo sramota što dolazim kao posmatrač „odozgo“, kao jedan sa čistim rukama, i da u tom stidu koji je neki finiji naprednjački derivat građanskog licemerja ima takođe nešto od akademizma i to najnovijeg, kortaginskog, onog koji a priori ne dozvoljava „intelektualcu“ da se oseti i sam kao radnik i produktivan čovek.

Pored sveg bunta protiv prida vanja „intelektualcu“ lažnih građanskih oreola nekog umnijeg i finijeg bića, vidjenja u njemu nečeg gospodstvenog i superiornog jer nije crnac (u našoj sredini prvenstveno: jer nije seljak) moramo zauzeti rezervu i prema nekadašnjem levičarskom preziru i apriornom nepoverenju u „intelektualca“. Baš zato što je ova zemlja stvorena stvaralačkim naporom brojnih pravih intelektualaca koji su se celi ugradili u njene temelje, intelektualca koji su do krvi i kostiju bili intelektualci — radnici, intelektualci koji su u traženju puteva bili ujedinjeni sa radnicima — intelektualcima.

U zaključku da intelektualcem smatramo svako zrelo misaono ljudsko biće ma na kakvom poslu se nalazilo, ostaje nam da podvučemo da mnogi „intelektualci“ kojima taj naziv pripada po mestu koje zauzimaju u podeli rada, ostaju zarobljeni i deformisani funkcijom svoga poziva isto kao i oni radnici koji svojim radom u proizvodnji ne prevalizale ispunjavanje zahteva radnoga mesta na kome se nalaze.

Intelektualcima smo, dakle, označili sve duhovno, životno, stvarno ljudski, produktivne ljude.

I treće: danas.

To je najlepša reč u celom naslovu.

U svim mogućim paralelama na koje nas navodi akademistička tema: između mladog i starog intelektualca, pa između intelektualca i neintelektualca (što smo obavili), najlepša je ova poslednja jer traži poredjenje sa JUČE i sa SUTRA.

Današnju temu mogli bismo nazvati i: NAS DUHOVNI AKTIVITET JUČE, DANAS I SUTRA.

Naš zadatak ovde, bio bi, da posle analize duhovnog aktiviteta generacija koje nam prethode, i situacije u kojoj živimo, pronadjemo svoje probleme, svoje zadatke i svoje stavove, da pronadjemo merila duhovne produktivnosti, reproduktivnosti i neproduktivnosti, da formuliramo svoja htenja i svoja nezadovoljstva i da označimo svoje puteve.

Šta podrazumevam pod terminom „duhovni aktivitet“?

Već pomenuta klasična građanska podela čoveka na humanu misaonu glavu i nehumanu biološko telo sa svojim kojekakvim sokovima i lučenjima koja čine da čovek ponekad „izgubi glavu“ (pazite: „izgubi glavu“, naša jezička tradicija vrlo je bistra i precizna), pa se prepusti recitu „vrtlogu strasti!“, „ponorima poroka“, „bestijalnosti“ itd., čini da se „duhovni aktivitet“ shvata kao rad koji čovek obavlja glavom, mozgom.

To nije netačno, ali nije ni sasvim tačno. Nemoguće je biti čovek bez mozga, ali čovek bivstuje, i biva čovek, ne samo glavom, već celim svojim bićem, dakle i telom.

Znamo da je doktor Džekil, ugledno građansko lice, bio vanredno sposoban i misaon intelektualac, ali ne možemo da spornimo da se u njemu skriveni gospodin Hajd takođe zanosio raznim idejama i imao svoj sopstveni svet misli, želja i snova.

Bilo bi nekorektno, prema istini na primer, kada bih ja sad tvrdio da se obračam samo vašim ljupkim džekilovskim licima, pokazujući vam samo svoj ljupki džekilovski lik. Moramo biti svesni da se ljudi sa svim ljudima oko sebe sveću celim svojim bićima i da sve što ne stižu da kažu ili sakriju govorom, biva komunicirano na neki drugi način.

Sve što nema neposredno biološku ili fiziološku funkciju, svaki individualizovani aktivitet, u kome dakle učestvuje čovek (to razumno, osetljivo biće), čovek kao ličnost „predstavlja duhovni aktivitet“.

Verujem da je ponekad teško da shvati da jedna pasivna voznja automobilom, recimo, nije samo obično prevoženje samog sebe s jednog na drugo mesto grada, u kome se prosto angažuje fiziološki sistem refleksa uz pomoć čulnih aparata (vid, sluh, koncentracija, refleksni lukovi, psihomotorne reakcije), nego da se u čoveku koji se bavi šofiranjem zbivaju i razna druga „nepotrebna“ stanja, da on i protiv svoje volje za vreme te vožnje mašta, da u njemu živi celokupno njegovo dotadašnje iskustvo i da se kojekakve ideje i uspomene o kojima on zna ili ne zna na razne načine infiltriraju u taj banalni posao koji on radi i za koji je zaista dovoljno imati sa-

mo položen šoferski ispit. Čovekov aktivitet dakle, ukoliko nije gorilski ili mašinski, rečni ili biljni, a on to ne može da bude, jer on nije ni majmun ni pisača mašina, ni reka ni sunčokret, mora da bude duhovni aktivitet nije. Čovek je osuđen na to da uvek bude čovek makoliko se on od toga branio i tvrdio da to nije istina i da on to ne može da bude uvek (i ma koliko ga to ponekad opterećivalo, ponekad, ustvari vrlo često kad bi bilo jednostavnije biti životinja).

Cesto se misli i kaže: dok se hranim ja sam biološko biće, dok obavljam automatske radnje, hodam, opažam, ponašam se mahinalno, dakle mehanički itd. Ipak smo svi svesni da je u jednom sasvim malom, maleckom pokretu noge Džemsa Dina, sasvim mahinalnom, i sasvim čisto refleksnom i možda ispod svakog praga svesti, koja je samo malo nagazila papučicu za gas, bila sadržana čitava sudbinska odluka celog jednog čoveka vrlo bolno svesnog samog sebe.

Ta oduka, to je duhovni aktivitet.

Merila duhovnog (intelektualnog) aktiviteta?

Iz tvrdnje da je čovek duhovno, ljudski, aktivan uvek, celim svojim bićem, dakle i kada nije svestan pravog smisla svojih postupaka, moglo bi se zaključiti da je čovekov aktivitet motivisan nesvesnim htenjima i da je po svojoj suštinskoj prirodi van kontrole razuma. Iz toga bi se dalje moglo zaključiti da čovek ne može da odovara za svoje postupke.

Pogrešno.

Naprotiv.

To što smo utvrdili da je čovek uvek aktivan celim svojim bićem čini ga ljudski odgovornim za sve njegove postupke.

Građanska bajka o kontrolisanom i uglednom doktor Džekilu u kome se krije razuzdani i pokvareni mister Hajd nije samo stravična i tragična priča o rascepljenom biću koje gubi kontrolu nad samim sobom, nego i jedno intelektualističko pravdanje Džekilova. Stivensonov roman o tom homo duplexu, pripadniku građanskog društva, džekilovska je racionalizacija njegove pat-situacije, njegove nasuprot- njegovoj-sopstvenovolji autodestruktivne aktivnosti. Sudeći po samom romanu, destruktivnost je osobina ružnoga gospodina Hajda koji simobilizuje podsvest uglednog doktora. Tek pažljivijim razmatranjem otkriveno da je i doktor Džekil sa svojom navodno konstruktivnom samokontrolom izrazito autodestruktivna osoba a da nesrećni Hajd — stvorenje koje čezne za ljubavlju!

Svest o tome da je čoveku moguća spoznaja sopstvenih duhovnih tajni, da je čoveku moguće druženje sa samim sobom, da je, dakle, moguć unutarnji kontakt između svesnih i nesvesnih delova njegovog bića, baca posebno svetlo na džekil-hajdovske duhovne strukture.

I ne samo to.

Čoveka, dakle, ne možemo da procenjujemo samo po onome što govori, što deklarativno saopštava.

JEDINI PRAVI KRITERIJUM ZA PROCENU LJUDSKIH POSTUPAKA JE CELOKUPNA DELATNOST ČOVEKOVA, NJE-GOV PRAKTIČNI AKTIVITET.

(Tu ćemo naći i ključ za odgovor na pitanje otkuda nekim ljudima koje znatno koji ne poseduju neke oratorske sposobnosti niti ono što se klasično smatra misaonim aparatom intelektualca, vanredna društvena prodornost i visoki autoritet. Baš to pokazuje da su integriranost ličnosti, bogato životno iskustvo i unutrašnja sigurnost i sklad daleko važnije osobine za duhovnu produktivnost, nego kvanititet klasičnih znanja, terminologija i sposobnost tečno izražavanja.)

Šta je ostvarila generacija koja nam prethodi?

Potreba za praktičnom procenom vrednosti ljudskih postupaka zahteva da tražici kontinuitete sa intelektualnim aktivitetom prethodnih generacija ne tražimo prvenstveno pisane tekstove i akciju u oblasti nadgradnje. (Iako je to oblast u kojoj mi prvenstveno, i praktično, živimo, u kojoj neposredno delujemo i u kojoj imamo potrebu da pronadjemo formule za dalju akciju.)

U proceni intelektualnog aktiviteta generacija čije nasleđe primamo moramo da podjemo od njihovih praktičnih rezultata.

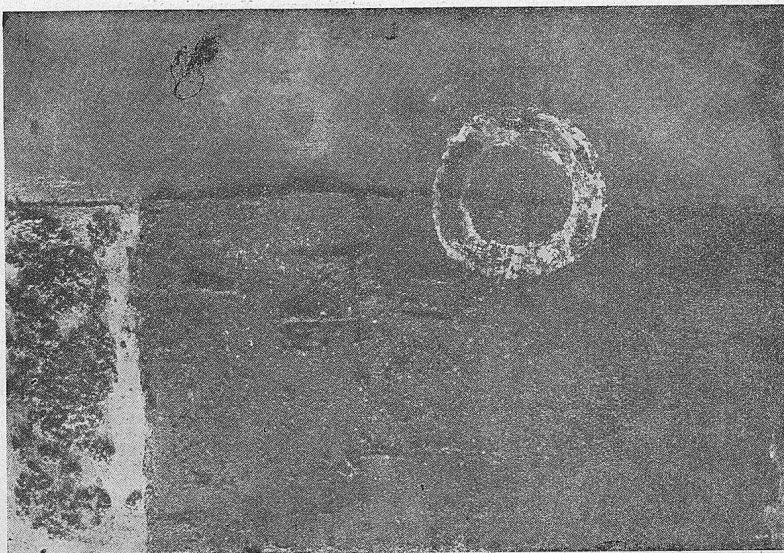
Nalazimo se u nezavidnom ali dostojanstvenom položaju. Pročitamo li do sada napisane knjige, proslušamo li do sada napisanu muziku i pregledamo li do sada naslikane slike, lako ćemo zaključiti da treba i da se može misliti, napisati, komponovati, izjaviti, bolje, lepše, senzibilnije.

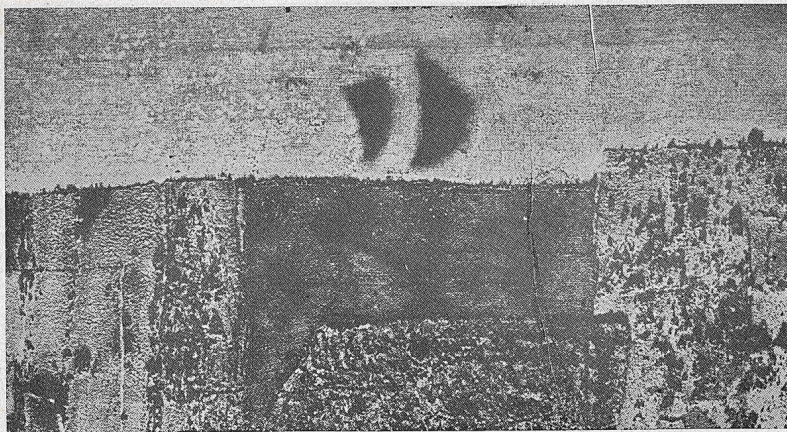
Stanemo li da se merimo sa onim što je praktično i bazično ostvareno u duhu Marksove jedanaeste teze koja predlaže da se sidje sa katedre i uzmu u ruke ekonomsko-materijalne poluge kojima se pomera svet — naći ćemo se pred velikim delom i velikim poslom koji nas čeka.

Imamo, kao generacija, tu sreću ili nesreću, da rastemo iza generacije koja je u sebi našla snage da u kratkom istorijskom periodu ostvari ne jedan, nego nekoliko sudbinskih zaokreta cele zemlje.

janecz bernick

ugašeno kamenje, 1960

Janez Bernik

ostvo nomada, 1960

Mislim na rušenje građanskog društva i socijalističku revoluciju izvedenu vrlo sigurno u složenim okolnostima unutrašnje i međunarodne političke situacije, zatim na riskantno, krajnje hrabro, oslobodjenje od gotovo smrtonosnog zagrljaja bratske porodice socijalističkih država i, konačno,

najbezbolniji ali i najpohvalniji rezultat — odlučno samokritično i samosvesno oslobađanje unutrašnjih društvenih snaga od dotada nazgled neresivog klinca između državnističkog aparata i reaktivno-primitivističke stihije, oslobađanje koje na praktičnom terenu, van ljudskih glava, predstavlja OTVORENI PUT ČITAVE JEDNE DRUŠTVE NE ZAPOSLENICE KA SLOBODNOM UDRUŽENJU NEPOSREDNIH PROIZVODJACA.

Dok je prva faza revolucije svoj neposredni značaj imala možda prvenstveno za samu zemlju, Balkan i delimično Evropu, druga za polovinu sveta koja pripada socijalističkom bloku, treća je univerzalnog značaja za sve narode i sve ljude na svetu.

Imamo ispred nas, dakle, generaciju sa kontinuiranim moralom i aktivitetom, sa unutrašnjom doslednošću svojim principima i sposobnošću za izvlačenje praktičnih konzekvenci iz svojih teorijskih stavova.

Ta generacija razrešila je mnoge čvorove ostale iz prošlosti ali nije ostala samo na tome. Već danas njeni rezultati zadiru daleko u budućnost ove zemlje mnogim novootvorenim procesima koji će se tek razviti i procvetati.

Time je ona sebi obezbedila većitu mladost, onemogućila antagonizme između starih i mladih i čak izazvala u mladoj generaciji pitanje: hoćemo li moći da dorastemo do onoga što su stvorili naši stari?

Nezadovoljstvo postojećim i praktično menjanje sveta, ono što je mladi generaciji 27-ogodišnjih Marks tražio 11-om tezom o Pobjerahu, ozakonjeni su kao pravo društvenog života u ovoj zemlji. To postavlja pred nas, koji smo se tek malim delom svojih života registrovali u prvim fazama nove istorije ove zemlje, veliku šansu: da dostojno dorastemo, svojim aktivitetom, do onoga što je stvoreno i zatim nastavimo dalje.

Šta se danas traži od nas?

U prvoj fazi revolucije da bi se bio dobar borac, bilo je dovoljno biti patriota rešen da se istera neprijatelj. Sama situacija unapredivala je ljude i činila da su oni od boraca-patriota postali revolucionari i svesni ljudi.

Period obnove zemlje i intenzivne industrijalizacije zahtevalo je veću i širu socijalnu svest i spremnost na odricanje od „odmora kraj rečice“. Sukobi između sebičnih privatnih i neminovnih opštih interesa izazivali su trenja i lične krize, točkovi progressa morali su da šljafuju često u blatu sitnosopstve-

nčkih interesa a lageri su se zaribavali od birokratskog peska koji je ponekad gonio masne na prazan hod. Ljudi su često od samosvesnih aktivista postajali samo poslušnici moćne i kompukovane masine istorije čiju cud ne poznaju sasvim dobro, koja se ponekad pokvari, pa je treba vezivati žicom, iz koje ponekad izleti neki nepredvidjeni zavrtanj pa udara nekog u glavu, iskopa nekog oko. Prirodno je da je bilo i dezertera koji nisu mogli da izdrže, prirodno je da su neki bežali ka neprijatelju i pretvarali se u mehanizme i poistovećivali se sa aparatom na kome rade i koji je trebalo da im služi.

Ekonomsko-politička reorganizacija društva čiji je ugaoni kamen promenjen položaj čovekov u proizvodnom procesu i ozakonjenje principa samoupravljanja otvara naglo čitav niz dotada zamrnutih i okamenjenih relacija ČOVEK — DRUŠTVO.

Ukidanje svojinske distance između čoveka i sredstava za proizvodnju, oslobodjenje od namamnog rada i prevaziženje poделе rada predstavlja ukidanje za sve dosadašnje sisteme većitih barijera među ljudima.

Uklanjanje materijalnih osnovu, koje su do sada stavljale ljude u konkurentski, izolovan ili mistifikovan položaj, znači početak čitavog niza oslobađanja u međuljudskim odnosima i samim ljudima.

Ovaj proces zahteva uspostavljanje niza novih komunikativnih linija među ljudima, unosi u nekada zvanične i neizbežno poslovne odnose nove čovečnosti, toplotu, brigu za drugog čoveka, traži da se spremnost na slušanje zameni razmišljanjem i samoodlučivanjem. Zajedničko odlučivanje neposrednih proizvođača znači novu mogućnost za afirmaciju ljudske kooperativnosti i solidarnosti, novu mogućnost za duhovni aktivitet i produktivnost.

Došli smo do problema koji se sastoji u tome da REFORMA MATERIJALNO — EKONOMSKIH ODNOSA ZAHTEVA REFORMU ČOVEKA.

Sistem samoupravljanja, kao konzekvencu na individualnom planu, zahteva postojanje samoupravnih ljudi, bića koja su spremna da integrirano i svesno, celim svojim osećajnim bićem, praktično delaju.

Jer je lični interes pojedinca shvaćen kao osnovni činilac i preduslov opšteg društvenog napretka.

PRVI PUT U ISTORIJU SVETA KOD NAS SE POSTAVLJA SVAKOM ČOVEKU PRAKTIČNO ŽIVLJENJE CELOVITOG INDIVIDUALNOG ŽIVOTA KAO DRUŠTVENI ZADATAK!

Zadatak koji ima pred sobom sastoji se u sopstvenom pozitivnom samootvorenju, u pronalaženju praktičnih puteva za nerascvetalog do sada čoveka, za sve dosad neprohodale ljudske snove.

Da vidimo šta nam stoji na putu.

Kako stoje stvari: inventar situacije

Pri pokušaju da izvršim informativni pregled situacije naišao na jednu reč koja mi staje kao kost u grlu.

Nekada ta reč bila je bogata i pripadala je aktivistima Revolucije.

Zatim je počela da se čestom upotrebom prazni, naduvava, doteruje, dobila je mistične oreole kao Marinkovića Gornja pretvorena u neprikosnovenu bogorodicu kojoj se samo sme moliti, koje se samo sme bojati i služiti joj. Ta reč koje se i sam još uvek pomalo približavam, reč kojom tako rado žongliraju činovnici u estetici, jer je zgodna, jer se još upotrebljava u političkoj terminologiji, ta reč-fantom je NASA STVAR-NOST.

Uključujem se ponovo u izvestan dijalog sa Dobrotom Čosićem koji je povodom pojave Razloga Svete Lukića postavio pitanje odakle kod nas (kod mnogih od nas koji znamo i koji bismo mogli averzija prema onome što je on nazvao sociološka terminologija).

Dobrica Čosić zemerio je Sveti Lukiću da izbegava da stvari nazove pravim imenima.

Duga i česta upotreba je, međutim, neke reči toliko izlivala i ispraznila da tim rečima pre nego što ih vratimo u govorni, odnosno misaoni jezik treba vratiti boju, izvršiti im, ukoliko se to može, transfuziju smisla. Tim pre što je nekima od njih dugo baratala u estetici jedna destrukтивna ekipa koja je oko izzvuci pokatkad škripa neprijatelj da se što duže zadržati idealni birokratsko-religiozni orel svetlinje kojom se mogu zastrošati i prgoniti ljudi koji stoje na drugim estetskim pozicijama. Jedna od tih reči, jedan od tih pojmovu sad mi treba i ne mogu da mu se obratim pre nego što obavim sa njim ovaj temeljni demistifikatorski, ako hoćete i karnevalski, diditi-ritual.

Baš u naporu da se tome zvonom terminu, koji je naduvan toliko da je postajuci opšti počinio da biva ničiji, vrati njegovu, kako bi to rekao Egerić, energetske zrno razuma.

Ukoliko postavljamo sebi kao imperativ pozitivni život u stvarnosti, praktični, dakle, život, u našoj, današnjoj stvarnosti, onda 'toj stvarnosti moramo prilaziti otvorena srca, voleti je takvu kakva je i pristati na nju takvu kakva je, ako hoćemo da je menjamo i unapredujemo, bogatimo i ulepšavamo.

Ne smemo joj prilaziti sa zadnjim namerama, sa kanticom laka iza leđa, sa bilo kakvom farborom, ni poplašenom-namrgodjeno, sa spremnim psihičkim paravanima da je sklonimo ispred očiju ako ne bude odgovarala našim željama. Istina često može da žulji, da boli, njeni su zvuci pokatkad škripa neprijatelj na uvo, ponekad ona je mračna kao ponor u koji je strašno i pogledati, ona ponekad čak

bazdi, ali ISTINA JE UVEK LEPA ZA ONOGA KOJI JE HRABAR I KOJI VOLI ŽIVOT.

Dakle, evo kako sam se bliže susreo sa našom stvarnošću 1960.

Ovamo dolazim posle izvesnog vremena provedenog na studijskom radu u velikom preduzeću koje broji desetak hiljada radnika.

Medju tim radnicima ima nekoliko inženjera i desetinu tehničara koji su se školovali od običnih radnika iz proizvodnje. Na jednom od najodgovornijih rukovodećih mesta u direkciji naiđete na čoveka koji je po kvalifikacijama i životnom iskustvu običan industrijski radnik. Taj čovek radi odgovorno i stručno, „intelektualističkog slika“, posao na kome bi se univerziteti obrazovan građanin pun školskih šema, a beživotan u praktičnom radu kako su nas samo učili, sto puta spaktakao i hiljadu puta napravio greške.

Pored ovih koje sam pomeno kao izrazite primere ljudi koje uzdiže naš život ima još bar stotinu, možda i više, ljudi, neposrednih proizvođača, koji suvereno rukuju milijardama dinara i donose odluke od presudnog značaja za proizvodnju i razvitak preduzeća i čine to stručnije i bolje nego što bi to umeo najumniji poslodavac kapitalista. Ali medju radnicima tog preduzeća nalazi se ne jedan koji je u stanju da iznese elektromotor u vreći ili iseče komad transmisioinog kaiša da napravi sebi opanke. U tom preduzeću radio je i radnik koji je došao pijan na posao i udavio se u bazenu za otpadne vode.

Pokazali su nam na sastanku radničkog saveta poslovdaju za koga svi kažu da prima mito ali niko ne može da ga uhvati, a zna se da mu žena sprema zimnicu ložiči željezničke pragove koje je muž dovukao iz preduzeća, za koga još kažu: „taj ne preza ničedga samo ako je mala cena za bruku“.

Ima, dakle, u toj našoj stvarnosti mnogo čega što nije naše a ipak naše je i ne možemo da žmurimo pred tim i ne možemo to da izbrisemo time što čemo reći: „to nam je ostalo iz njihove stvarnosti“, jer je naša današnja situacija jedna i nedeljiva, ona koja sada postoji i koja zahteva našu akciju danas.

Sej koji ide na koncerte i voli da se njegovi službenici smeškaju na njega i industrijski radnik koji plaća sindikalnu članarinu, ima punu kuću dece, ne odvaja se od svoje seoske sirotnice, ništa ne zna o raspolodi čistog prihoda a nosi poslovdaju prase ili flašu vina da ga ovaj rasporedi na bolje radno mesto gde zimi manje duva vetar, i savenski aktivista koga je napustila žena pa se propio, a svi oni zajedno na velikom objektu koji će brzo vratiti investiranu sredstva, i svi oni na večernjim tčajevima za podizanje kvalifikacija i svi oni na istom zboru biraca, svako sa svojim idejama u glavi, aktivista sa snom o lepšem životu, sefić — laktaš sa karjerističkim kič-sanjarjama i radnik koji stanuje na selu, čovek sa dve duše, sa svojim sitnim seljačkim mučkanjima i malim radničkim navičicama da se pere posle posla, da šalje dete u školu, da kupuje konfekcijski sako, sve je to zajedno ta naša stvarnost sa kojom moramo da se suočimo integralno.

Nemamo razloga ni za stid ni za uznemirenost pred tom stvarnošću koja je mnogo složenija nego što bi se to moglo zaključiti na prvi pogled.

To naše danas vrlo je veliko i vrlo malo, vrlo uzvišeno i vrlo prizemno.

To naše danas u kome ima više ljubavi nego što je bilo juče, i mnogo više pameti i mnogo više znanja i imanji ali u kojem se baš zahvaljujući našem radu na oslobađanju čoveka ujedno raskrivaju i neki dosada potpuno nepoznati, ili bar za društveno kretanje do sada neznačajni, mrakovi,

Uzmite najnoviju „Dugu“ i pročitate priču o ljubavnoj tragediji koja je uništila tri ljudska života. Sedamnaestogodišnja sluzbenica, najlepša devojka u mestu i dva prijatelja koji su bog nje izvršili samoubistvo, od kojih je jedan oženjen i otac dvoje dece. Pokojna Berta koja je volela da koketuje, ljubavise i izaziva ljude, sa lepim licem i misterioznom dušom, bila je omaladinka, njeni ljubavnici i ubice bili su članovi sindikata, možda je Antun kao roditelj bio i član društva prijatelja dece. Kažete, privatna stvar, ne čepkajmo, ne zabavljajmo se tudim nesrećama, to se nas ne tiče. Cekajte, kako to: to se nas ne tiče? Tri ljudska života — to nas se itekako tiče. A ko će da izdržava ono dvoje dece? I zašto ta devojka nije postala od zgdne šeparice, zgodna mlada žena i nečija supruga i majka? Zašto se ona igrala prostitutke — amatkerke i zavodnice visokog stila? Da li je o tome čitala u nekom romanu u nastavcima koje izdaje neko naše socijalističko preduzeće? ili se svetila puritanskom klerikalnom vaspitanju? ili je možda kompenziralna osećanje usamljenosti i inferiornosti, ko zna zbog čega?

Dakle kako stoje stvari? Sta nam pokazuje inventar situacije?

Da li su pojedinačni ljudi na visini istorijskog trenutka?

Ekonomsko menjanje društva ka sve većem čovekovom oslobađanju ne dovodi do automatskih promena u nadgradnji i pojedinačnim, individualnim životima ljudi. Problem slobodnog i punog ljudskog života počinje da se postavlja i rešava na individualnom planu tek onda kada je globalno, na ekonomsko-političkom i opštedruštvenom planu — rešen.

Protivrečnosti između pojedinačnog čoveka i društva otkriva nam se u novom svetlu. Na svom putu ka čoveku društvo (društvo koje se humanizuje, društvo koje nalazi svoje čovečine dimenzije, društvo spremno da pripada ljudima od kojih se sastoji), naleće na bodljikavu žicu: na izolovanog pojedinca, nedoraslog, preokupiranog sobom, nepoverljivog, nedoučenog, sa tankom svešću, tek mestimično društvenog, aktivnog i produktivnog.

Ova nova protivrečnost kao da je negativ stare: ranije je čovek nosio revolucionarne snove o slobodi a društvo se suprotstavljalo: policijom, privatnom svojnošću, paragrafima. Sad društvo daje čoveku priliku, stavlja mu se na raspolaganje, a on se opire: skručenostu, nesvesnošću, nezainteresovanšću.

Revolucija je poskidalala ženama feredže i dala im pravo glasa, zakonsku ravnopravnost i jednakost u nagradjanju u privredi. One se međutim, i dalje masovno ne bave politikom (u SKJ — 83% su muškarci), ne stiču kvalifikacije i ostaju u položaju pune materijalne i čak fizičke zavisnosti od svojih muževa. U tekstilnoj fabrici u kojoj radi hiljadu radnica i par desetina muškaraca žensko bi-račko telo bira u radnički savet — isključivo muškarce, nijednu ženu! (Priča o tankoj svesti i iskrivljenim vidicama nastavlja se — u preduzeće, o kome je reč, dolazi socijalistički novinar, on o toj pojavi piše i kritikuje — muškarce za takvu situaciju, dakle, i dalje su oni odgovorni što žene ne preuzimaju odgovornost).

Sve češće srećemo se kod nas, u našoj stvarnosti, sa naizgled paradoksalnom situacijom da je istorija naprednija i humanija od pojedinačnih ljudi.

Na pitanje: zašto je to tako, imamo jednostavan odgovor: NIKADA DO SADA USTVARI ISTORIJA NIJE TRAJILA OD ČOVEKA DA BUDE ZRELO. Najvažnije je bilo da ume da bude što funkcionalniji zavrtanj u procesu podele rada i da ume da u ratu razveže svoje sputane agresivne nagone i potrebe (dakle, svoje sekundarne motive).

(novembra 1960.)

Dušan MAKAVEJEV